

Paragi Beáta

Tunéziától kezdve Egyiptomon át...

Tunézia vidéki területein és városaiban kezdődött, Egyiptom és Jemen városaiban folytatódik, és ki tudja, meddig terjed az arab világ potenciálisan első internet-forradalma. Legalábbis interneten szervezett forradalma. A Facebook és a Twitter nemcsak a tüntetők kezdeti mobilizálásában játszott döntő szerepet Tunéziában, de vélhetően abban is, hogy Kairóban napok alatt ezrek követték a tunéziai példát.¹ A kairói és tuniszi vezetés ugyan megpróbálta azok leállítását, ám minden valószínűség szerint későn. Hogy a központi hatalmat védő biztonsági erők ereje mire lesz elég, idővel kiderül. Mindenesetre Tunézia közel két és fél évtizede hatalmon lévő elnöke Zine el-Abidine Ben Ali és családja a szaúd-arábiai Dzseddában talált menedékre, miközben az Egyiptom élén harminc éve regnáló Hoszni Mubarak elnök felesége, fia, menyé és unokája a hírek szerint biztonságban megérkezett Londonba.²

A tunéziai tüntetések decemberben kezdődtek, majd január közepén váltak annyira látványossá, hogy a nemzetközi média érdeklődésének középpontjába kerüljenek. A tüntetések azt követően terjedtek el országszerte, hogy egy, a diplomájával elhelyezkedni képtelen, illegálisan zöldséget-gyümölcsöt áruló fiatal, Mohamed Bouazizi 2010. december 17-én elkeseredettségében felgyújtotta magát Sidi Bouzi városában.³ A tüntetések elsősorban a munkanélküliség és szociális feszültségek által jobban érintett vidéki területeken kezdődtek, majd minden nagyobb városra áttértek (Safaqis/Sfax, Kairouan/Kairuan, Sousse, Mednine, Tunisz). A mostani események nem előzmények nélküliek, amennyiben az utóbbi három évben országszerte jellemzőek voltak a fennálló problémákkal, elsősorban a munkanélküliséggel és a korrupcióval, vagyis közvetve a felelősnek tartott politikai hatalommal szembeni tiltakozások a szegényebb országrészekben.⁴ A tüntetéseket kivétel nélkül a biztonsági erők fojtották el az általuk hatékonnak tartott eszközzel, erőszak-alkalmazással. A turizmus áldásaiból nem részesülő területeken elsősorban a

¹ Facebook: <http://www.facebook.com/Yom.Elsawra.25.January>; Twitter: <http://twitter.com/search/%23jan25#search?q=%23jan25>

² Tzvi Ben Gedalyahu (2011): *Mubarak's Wife and Son Flee to London amid Protests*. Arutz Sheva, IsraelNationalNews.com, 2011. január 26., <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/141969> (2011-01-26)

³ Bishr El-Touni – Hadeel Al-Shalchi (2011): *Family of dead Tunisian hero wants democracy*. *The State*, 2011. január 21. <http://www.thestate.com/2011/01/21/1656553/family-of-dead-tunisian-hero-wants.html> (2011-01-26)

⁴ A foszfátbányászatról ismert Gafsa-medencében hónapokon át demonstráltak és sztrájkoltak a jobb munkakörülményekért 2008 júliusában. Az akkor bebörtönözteknek Ben Ali 2009 novemberében adott kegyelmet. Bővebben: Jamel Arfaoui (2009): *Ben Ali pardons Gafsa prisoners*. *Maghareiba*, 2009. november 10. http://www.magharebia.com/cocoon/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2009/11/10/feature-01 (2011-01-26). 2010 augusztusában a Líbiai határ mentén található Ben Guerdane közelében található Ras el-Dzsadír kereskedelmi átkelő lezárása kapcsán tört ki kisebb megmozdulás. Bővebben: Nawaat.org (2010): *Tunisie : Situation toujours tendue à Ben Guerdane après des dizaines d'arrestations*. 2010. augusztus 18. <http://nawaat.org/portail/2010/08/18/tunisie-situation-toujours-tendue-a-ben-guerdane-apres-des-dizaines-d%E2%80%99arrestations/> (2011-01-26).

magas munkanélküliség, illetve a közhivatalok korrupciója és közönye a legnagyobb probléma. Valóban, a Világbank egyik felmérése szerint a fiatalok, különösen a diplomások elhelyezkedési lehetőségei meglehetősen kilátástalanok. Számuk az akkoriban még alig tízmilliós Tunéziában 1996/1997 és 2006/2007 között megduplázódott, miközben közel 40 százalékuk a diplomaszerezést követő másfél évben egyáltalán nem talált munkát.⁵ Napjainkban majd' félmillió diplomás fiatal nem találja helyét, miközben a tunéziai vezetés évek óta képtelen az alapproblémát megoldani: az iskolarendszer, beleértve a felsőoktatást olyan képzéseket szervezzen, illetve olyan fiatalokat képezzen, akinek a tudására a munkaerőpiacnak valóban szüksége van. A Világbank adatai szerint a fiatalok (15-24 évesek) körében a munkanélküliség 31 százalékos,⁶ vagyis minden harmadik fiatal különösebb kötelezettségek és perspektívák nélkül tekint a jövőbe.

Bár a január folyamán tömegesség váló demonstrációk hatására Ben Ali jobbnak látta, ha családjával együtt távozik az országból, az annak irányítását átvevő Mohamed Ghannouchi, addigi miniszterelnök szintén a régi rendszer emberének számít. A tüntetők azonban radikális változásokat követelnek, és úgy tűnik, nem ijednek meg a velük szemben továbbra is bevetett biztonsági erőktől. A radikális nézeteikről ismert, a tüntetések élére állni kívánó baloldali tunéziai szervezetek 'Január 14-e Front' néven tömörültek egységbe, illetve tizennégy pontból álló kiáltványban foglalták össze tizennégy pontból álló követeléseiket, célkitűzéseiket és feladataikat.⁷ Ezek között az első a Ghannouchi-kormány megdöntése, a második a Ben Alihoz, Ghannouchi és köreikhez kötődő párt, a RCD (*Rassemblement constitutionnel démocratique*) feloszlata és javainak nép körében való szétesztása. A további követelések között szerepel mindazon „mesterséges” állami szervek és intézmények – a képviselőház, a szenátus, a legfelsőbb bíróság, rendőrség – feloszlata, illetve lemondása, amelyek legfeljebb formailag tekinthetők demokratikusnak, a gyakorlatban azonban a *status quo* fenntartását szolgálják. Első ránézésre a tüntetők nem akarnak mást, mint valódi demokráciát: egy éven belül új alkotmányt alkotó nemzetgyűlés megválasztását, a jogrendet és az emberi jogokat tiszteletben tartó rendőrséget, valamint azt, hogy az állam tartsa tiszteletben állampolgárai politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogait.

A front követeléseinek többsége, úgy tűnik, nemcsak Tunézia lakosságának érdekeit szolgálja, hanem mintaként szolgálhat az arab világ többé vagy kevésbé elnyomott társadalmi számára is. Különösen érdekes ugyanakkor, és a MENA-térségben (Middle East, North Africa; Közel-Kelet és Észak-Afrika) akár beláthatatlan következményekkel is járhat a frontot létrehozók által jegyzett nyilatkozat 12. pontja. Ez ugyanis messze nem a tunéziaiak szociális problémáival vagy politikai szabadságával

⁵ World Bank (2008): *For a better integration into the labor market in Tunisia*. Washington: The World Bank.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/TUNISIAEXTN/0,,contentMDK:21671683~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:310015,00.html> ((2011-01-26).)

⁶ Az adat forrása: <http://data.worldbank.org/country/tunisia>

⁷ *Tunisia: The Founding Statement of the 14th of January Front*. Tunézia, 2011. január 20. Hivatalos fordítás nincsen, a szöveg franciául és angolul több helyen elérhető, lásd például: <http://www.europe-solidaire.org/spip.php?article19924> vagy <http://mrzine.monthlyreview.org/2011/tunisia250111.html> (2011-01-26)

foglalkozik, hanem Izraellel, és nem kevesebbet tűz ki célul, minthogy minden vele való kapcsolat-normalizálás ellen fel kell lépni, miközben világszerte, így az arab világban is támogatni kell nemzeti felszabadító mozgalmakat.⁸ Miután ez utóbbiból napjainkban túl sok már nincs, a palesztin ügyre való utalás egyértelmű. És ha van valami, amellyel az arab utcát mobilizálni lehet – tegye azt akár valamely autoriter vezetés, akár az ellene tüntetők – az a palesztin kérdés.

Mindenesetre ahhoz alig tíz nap kellett, hogy ami Tunéziában kezdődött, Kairóban folytatódjon. Érdekes módon az arab világ talán egyik legszegényebb országában nemcsak a szegénység, munkanélküliség, korrupció és politikai elnyomás ellen, hanem elsősorban az emberi jogokért és a civil szervezetek akadálytalan működéséért léptek fel a tunéziai társaikkal szolidáris, Egyiptomban is változást, vagyis nyíltan Mubarak távozását követelő tüntetők. Az al-Jazeera beszámolója szerint az egyiptomi főváros a hetvenes évek óta nem látott hasonló méretű – a kormány, a belügyminiszter és a rendőrség elleni – tüntetést.⁹ És a telekommunikáció Egyiptomban is megtette a magáét, amennyiben más egyiptomi városokban (Alexandria, Mansura/Manszura, Tanta, Aszuán and Assziut) is megkezdődtek a demonstrációk. Miközben az egyiptomi biztonságiak – éppúgy, mint tunéziai társaik – könnygázzal, vízágyúval és gumilövedékekkel várták Kairóban a közel húszeszes tömeget, az első sajtóhírek szerint az egyiptomi vezetés nem nagyon tudja, hogyan is kellene kezelni a történeteket. Nem mintha a szintén Nyugat-, illetve Amerika-barátságából élő Mubarak-rezsimnek ne lenne gyakorlata demonstrációk feloszlátásában. Ezúttal azonban a fő ellenség, a Muszlim Testvériség hiányzik a szervezők sorából.¹⁰ Talán ez is magyarázza, hogy ahelyett, hogy a tömegek követeléseire reagálnának, a hatóságok elrendelték bármiféle, akár békés, gyülekezés, felvonulás vagy tüntetés betiltását – pontosabban felhívták rá a figyelmet, hogy az utcai felvonulást Szadat elnök halála (1981) óta törvény tiltja Egyiptomban. Az egyiptomi hatóságok egy név nélkül nyilatkozó tisztviselője szerint eddig közel 900 embert tartóztattak le, kétharmadukat Kairóban.¹¹ Nem valószínű persze, hogy a törvényre hivatkozva fel tudják tartóztatni az évekkel ezelőtt megalkotott 'Elég' (arabul Kifaya/Kifajá)¹² jelszót skandáló mozgalom következetes és alkalmi követőit. A

⁸ Az angol, illetve francia fordítás szerint: *resistance to normalization with the Zionist entity, its penalization and the support for the national liberation movements in the Arab world and the whole world; la résistance à la normalisation avec l'entité sioniste et sa pénalisation et le soutien aux mouvements de libération nationale dans le monde arabe et dans le monde entier*

⁹ Al-Jazeera (2010): *Egypt protesters clash with police*. Al-Jazeera online, 2011. január 25., <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/201112511362207742.html> (2011-01-26)

¹⁰ Dan Murphy (2011): *Egypt protests and the demonstration effect of Tunisia*. *The Christian Science Monitor*, 2011. január 25., <http://www.csmonitor.com/World/Backchannels/2011/0125/Egypt-protests-and-the-demonstration-effect-of-Tunisia> (2011-01-26)

¹¹ Kareem Fahim – Mona el-Naggar (2011): *Protesters in Egypt Defy Ban as Government Cracks Down*. *The New York Times*, 2011. január 26., http://www.nytimes.com/2011/01/27/world/middleeast/27egypt.html?_r=1&hp (2011-01-26)

¹² Dan Murphy (2005): *New Arab Rallying Cry: 'Enough.'* *The Christian Science Monitor*, 2005. március 31., <http://www.csmonitor.com/2005/0331/p01s04-wome.html> (2011-01-26)

Facebookon közel 90 000 virtuális tüntető készül a január 25-én kezdődött „vég kezdetének” a befejezésére. A technikát persze, a kormány is beveti. Az állami tulajdonban lévő *al-Ahram* szerkesztősége az előfizetőket sms-ben értesítette, hogy tartózkodjanak a további felvonulásokról.¹³ Kiderül, hogy a tüntetések intenzitását és kimenetelét mennyire befolyásolja, hogy mind az egyiptomi, mind a tunéziai kormány mindent megtesz annak érdekében, hogy a lakosságot megfossza a kommunikáció leghatékonyabb eszközeitől. A Google, illetve a gmail, a Facebook, a YouTube, éppúgy, mint a Twitter egyre kevésbé, illetve akadozva érhető el mindkét országban.¹⁴

A tüntetések közös vonása, hogy nagyobb ideológiai és vallási szlogenektől, iszlámtól és fundamentalizmustól mentes, átlagemberek tömegeit megmozgató jelenségről van szó. A résztvevők sokféleségéből valóban az következik, hogy várhatóan inkább a kezdetén, mint a végén vagyunk annak a folyamatnak, amely a hidegháborút követően nem játszódott le a MENA-térség államaiban. Az utcára vonuló tüntetők magját mindenhol olyan fiatalok alkotják, akik 1989/1990 után születtek,¹⁵ akiknek iskolázott része a telekommunikációs vívmányoknak köszönhetően akkor többre tartja a szabadságot és a demokratikus értékeket – miközben elítéli saját, nyugati támogatást élvező politikai vezetésüket – ha részben vagy egészében autoriter rendszerben nőtt fel. Elsősorban emberi jogaik érvényesülését, munkát és szociális biztonságot szeretnének, az állami önkény felszámolását – csupa olyasmit, amely soha nem volt nem központi problémája egyetlen a Nyugat támogatását élvező autoriter politikai vezetésnek sem.¹⁶ És bár az Egyesült Államok, az Európai Unió és tagállamai milliárd dollárokat áldoz demokráciaépítésre, jó kormányzásra, intézményfejlesztésre, adott esetben az emberi jogok ösztönzésére a Közel-Keleten is, a Nyugat célja nem elsősorban a térségbeli társadalmak jogainak és érdekeinek védelme, hanem, hogy az „iszlám fundamentalizmus,” a terrorizmus, illetve az illegális migráció nem kívánt hatásaitól védje magát. A katonai, illetve fejlesztési segélyek kedvezményezettjei pedig kivétel nélkül azok a rezsimok, amelyek saját hatalmon maradásuk érdekében készséggel asszisztáltak, illetve asszisztálnak a nyugati törekvésekhez. És miután a külföldi segélyek olyan járadékot jelentenek, amellyel saját adófizetők felé nem kell elszámolniuk, azok politikai, gazdasági, szociális jogainak biztosítását az állam soha nem érezte különösebben saját problémájának – sem Tunézia, sem Egyiptom

¹³ Sherine Bayoumi – Leila Fadel (2011): Egyptian police crack down on protesters for a second day. *The Washington Post*, 2011. január 26. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/01/25/AR2011012500866.html?hpid=topnews> (2011-01-26)

¹⁴ Benjamin Ferran (2011): Face à la révolte, l'Égypte muscle sa censure du web. *Le Figaro*, 2011. január 26., <http://www.lefigaro.fr/hightech/2011/01/26/01007-20110126ARTFIG00639-face-a-la-revolte-l-egypte-muscle-sa-censure-du-web.php> (2011-01-26).

¹⁵ David D. Kirkpatrick Michael Slackman (2011): Egypt's Young Seize Role of Key Opposition to Mubarak, *The New York Times*, 2011. január 26., http://www.nytimes.com/2011/01/27/world/middleeast/27opposition.html?_r=1&ref=global-home (2011-01-27)

¹⁶ Yvonne Ridley (2011): Tunisia Former Dictator, Ben Ali: Friendless, Homeless, and Humiliated. Dictators! *Take Note*. Opinion Editorial. Al-Jazeera, CCUN, 2011. január 16., http://www.aljazeera.info/Opinion%20Editorials/2011/January/16%20o/Tunisia%20Former%20Dictator%20Ben%20Ali,%20Friendless,%20Homeless,%20and%20Humiliated,%20Dictators%20Take%20Note%20By%20Yvonne%20Ridley.htm?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter (2011-01-26)

esetében. Mindenesetre a térségbeli (fél)autoriter rezsimeket két szempont szerint mindenképpen meg lehet különböztetni: rendelkeznek-e olajjal, illetve Nyugat-barát politikát folytatnak-e. Ennek alapján a térség államait négy csoportba lehet sorolni, amelyek közül a legrosszabb helyzetben kétségkívül a Nyugat-barát, de jelentős szénhidrogén-készletekkel (illetve ebből származó költségvetési bevételekkel) nem rendelkező demokratikus felhatalmazást nélkülöző, (fél)autoriter rezsimek vannak. Például Tunézia, Egyiptom, Jordánia, Palesztin Hatóság, Jemen. És valóban, alig két nappal az egyiptomi tüntetések kezdete után Szanaában tízezren, többnyire egyetemisták tüntettek az arab világ egyik legszegényebb országát harminchárom éve kormányzó Ali Abdullah Salih ellen és a jobb életkörülményekért, szociális biztonságért.¹⁷

Elképzeltető, hogy az Egyiptomban, Tunéziában, Jemenben zajló tüntetések – a központi hatalom elleni utcai csaták – akkor is beleillenek majd a többé-kevésbé spontán szerveződő, nagyon rövid idő alatt látványos tömegbázist teremtő „színes forradalmak” sorába, ha színek és szimbólumok nélkül zajlanak. Hogy a tüntetők nemcsak rombolnak, hanem valamiféle értéket is kívánnak teremteni, azt valószínűsíti Mohamed el-Baradei, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) köztisztjeletben álló vezetőjének Karióba való hazatérése, illetve a tüntetők követelése mellett nyílt kiállása.¹⁸ Az Egyesült Államoknak és az Európai Uniónak pedig a legkevésbé sincs könnyű dolga, hiszen a Nyugaton legitimnek hangzó követelések támogatásával szükségszerűen megpecsételi azon rezsimek sorsát, amelyekkel az eddigiekben olyan jó viszonyt ápolt. Persze, még nagy valószínűséggel kiderülhet – Lord Palmerston után szabadon – hogy a Nyugatnak csak érdekei és nem szövetségei vannak a Közel-Keleten, illetve Észak-Afrikában is.¹⁹

(2011. január 27.)

¹⁷ Der Spiegel (2011): *Ägyptens Aufstand befeuert Proteste im Jemen*. Spiegel Online, 2011. január 27., <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,741940,00.html> (2011-01-27)

¹⁸ El-Baradei évek óta próbálta az egyiptomi demokratikus ellenzéket összefogni, de a történetek számára is meglepetést jelentettek, bővebben: Kirkpatrick – Slackman (2011): *i. m.*; Lars Inge Staveland (2011): *Egypterne trosser truslene*. *Aftenposten*, 2011. január 27., <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article4007700.ece> (2011-01-27)

¹⁹ Anglia miniszterelnökének mondása eredetiben: „[t]herefore I say that it is a narrow policy to suppose that this country or that is to be marked out as the eternal ally or the perpetual enemy of England. We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow”. Speech to the House of Commons, Hansard, 1948. március 1.